

Έκταση: 2.154 τ. χλμ. **Κάτοικοι:** 105.000 (2011: 102.600) **Πρωτεύουσα:** Μυτιλήνη.

Στο νομό υπάγονται, τα νησιά Λέσβος, Λήμνος και Άγιος Ευστράτιος. Ανατολικά του νομού απλώνονται τα μικρασιατικά παράλια. Από τη Λέσβο χωρίζονται με τους διαύλους της Μυτιλήνης (πλάτους 7 - 13 ναυτικών μιλίων) και του Μουζελίμ (πλάτους 5 - 6 ναυτικών μιλίων), όπου και ο ομώνυμος επικίνδυνος ύφαλος. Βόρεια βρίσκεται η Μακεδονία και δυτικά η Εύβοια.

Η Λέσβος θεωρείται ένα από τα σπουδαιότερα ελαιοπαραγωγά κέντρα της χώρας. Σε 9 εκατομμύρια υπολογίζονται τα ελαιόδεντρα του νομού. Ευδοκιμούν επίσης η αχλαδιά (στην Αγιάσο και το Πλωμάρι), η αμυγδαλιά, η συκιά και η καστανιά. Ακόμα, καλλιεργούνται σιτηρά, όσπρια και οπωροκηπευτικά. Η κτηνοτροφία χρησιμοποιεί βοσκότοπους κυρίως στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού της Λέσβου. Η αλιεία είναι αναπτυγμένη και τροφοδοτεί τα εργοστάσια αλιπάστων της Λέσβου και της Λήμνου που είναι τα σημαντικότερα της χώρας. Υπάρχουν, επίσης, ιαματικές πηγές στη Θερμή και στον κόλπο Γέρας, όπου σημαντική είναι η κίνηση των λουομένων. Οι ομορφιές των νησιών του νομού, οι μαγευτικές ακρογιαλιές τους, τα απολιθωμένα δάση (σε Μυτιλήνη και Λήμνο), η ιστορία και τα μνημεία τους είναι η βάση για την ανάπτυξη του τουρισμού, που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία της περιοχής.

Διοικητικά ο νομός χωρίζεται σε τέσσερις επαρχίες: Της Μυτιλήνης, της Μηθύμνης, του Πλωμαρίου και της Λήμνου (όπου υπάγεται και ο Άγιος Ευστράτιος).

Η ιστορία του νομού

Ο θεός που προσγειώθηκε στη Λήμνο:

Αντίβαρο της θεάς Αθηνάς, ευεργέτης της ανθρωπότητας κι ακούραστος τεχνίτης, ο θεός Ήφαιστος είναι αυτός που δημιούργησε τη φωτιά και, συχνά πυκνά, ταυτίζεται με τον Προμηθέα που την έκλεψε από τη Λήμνο για να τη χαρίσει στους ανθρώπους. Είναι γιος του Δία και της Ήρας, από την εποχή ακόμα που οι δυο θεοί δεν είχαν παντρευτεί, αν και η μητέρα του ισχυριζόταν ότι τον συνέλαβε μόνη, χωρίς τη συμμετοχή του άντρα της. Πολλοί, όμως, λένε ότι αυτός της ο ισχυρισμός δεν ήταν παρά άλλη μια εκδήλωση ζήλιας, επειδή ο Δίας είχε αποκτήσει την Αθηνά χωρίς δική της συμβολή.

Όπως και να 'χει το ζήτημα, ο Ήφαιστος ήταν πολύ υπερήφανος που είχε πατέρα τον αρχηγό των θεών, ενώ η μητέρα του κυριολεκτικά έπαθε σοκ, όταν τον γέννησε: Τόσο άσχημο μωρό δεν είχε ξαναδει! Ντροπιασμένη, τον γκρέμισε από τον Όλυμπο. Υπάρχουν, όμως, άλλοι μύθοι που βεβαιώνουν πως το γκρέμισμά του ήταν αποτέλεσμα της οργής του Δία. Σ' έναν από τους συχνούς καυγάδες του με την Ήρα, την κρέμασε με χρυσή αλυσίδα από τον Όλυμπο και της πέρασε κι από ένα αμόνι σε κάθε πόδι. Ο Ήφαιστος τη λυπήθηκε και πήγε να τη βοηθήσει αλλά ο Δίας τον είδε, τον άρπαξε θυμωμένος και τον εκσφενδόνισε από την κατοικία των θεών. Ο Ήφαιστος στριφογύριζε όλη μέρα στο κενό και, λίγο πριν να βραδιάσει, προσγειώθηκε ανώμαλα στη Λήμνο. Εκεί, τον περιμάζεψαν η Θέτιδα και η Ευρυνόμη και τον πήραν κοντά τους να τον αναθρέψουν.

Από το πένσιμο, ο Ήφαιστος έμεινε κουτσός και στραβοπόδαρος. Κι όσο γερά μπράτσα διέθετε, τόσο αδύναμα ήταν τα πόδια του. Τόσο αδύναμα, ώστε χρειαζόταν βοήθεια για να μετακινηθεί όταν τέλειωνε τη δουλειά του. Γι' αυτό, είχε επινοήσει μικρά χρυσά ρομπότ που τον βοηθούσαν να κινείται.

Στη Λήμνο, ο θεός βρήκε μια χαραμάδα και πέρασε στα έγκατα της γης, όπου έστησε το εργαστήρι του. Η δημιουργία της φωτιάς και η εκπαίδευση των ανθρώπων στον χειρισμό της είναι το πιο μεγάλο δώρο προς την ανθρωπότητα. Χάρη στη χρήση της φωτιάς, μπόρεσε ο άνθρωπος να περάσει από την άγρια κατάσταση στον πολιτισμό.

Τεχνολογική πρωτοπορία:

Ο Ήφαιστος ουσιαστικά ήταν εργάτης. «Θεϊκός σιδηουργός», όπως τον αποκαλεί ο Ζαν Ρισπέν, αν και ο τίτλος που του ταιριάζει περισσότερο είναι «πρωτοπόρος της σύγχρονης τεχνολογίας». Σε μια εποχή, κατά την οποία το πλαστικό ήταν άγνωστο, ο Ήφαιστος χρησιμοποιούσε τα μέταλλα, όχι μόνο για να κατασκευάζει σκεύη και όπλα, αλλά και για να δημιουργεί προγράμματα και να τα ρυθμίζει να λειτουργούν κατά τη θέλησή του. Τα χρυσά ρομπότ που επινόησε για να μετακινείται, δεν ήταν παρά η πρώτη απόδειξη της ιδιοφυΐας του. Ο χαλκός, κοινό υλικό με το οποίο συνδέθηκαν η Ατλαντίδα και η Κρήτη, ήταν το υλικό για να κατασκευαστεί ένα άλλο τρομερό ρομπότ: Ο Τάλως. Οι άρτιες τεχνολογικά παγίδες του δείχνουν πόσο προχωρημένος ήταν για την εποχή του.

Δεν είναι τυχαίο πως όλες οι παραστάσεις τον δείχνουν ντυμένο με τα ρούχα της δουλειάς, οι περισσότερες την ώρα της δουλειάς. Κουραζόταν να δουλεύει από το πρωί ως το βράδυ κι, όταν τελείωνε, σαν τακτικός τεχνίτης, μάζευε τα εργαλεία του, τα καθάριζε και τα τοποθετούσε στην ασημένια θήκη τους, να είναι έτοιμα και καθαρά το επόμενο πρωί.

Ανάμεσα στα έργα του συγκαταλέγονται η τρομερή ασπίδα του Δία, τα βέλη του Απόλλωνα και της Άρτεμης, το δρεπάνι της Δήμητρας, τα κύμβαλα που χάρισε στην Αθηνά και χάρη στα οποία ο Ηρακλής κατάφερε να εξολοθρεύσει τις Στυμφαλίδες Όρνιθες, το διάδημα της Αριάδνης, το περιδέραιο του Κάδμου και τα περίτεχνα και φοβερά όπλα που η Θέτιδα του παράγγειλε για τον γιο της Αχιλλέα. Ο ίδιος βοήθησε στο κτίσιμο των θεϊκών ανακτόρων στον Όλυμπο κατασκευάζοντας τις χάλκινες πλάκες, με τις οποίες στηρίζονταν οι τοίχοι. Κι έφτιαξε ειδικά για τον πατέρα του Δία έναν απαραβίαστο «γαμήλιο θάλαμο», όπου ο αρχηγός των θεών κλειδαμπαρωνόταν και χαιρόταν τον έρωτα δίχως αδιάκριτες ενοχλήσεις.

Η σφαγή των ανδρών:

Συνδυάζοντας τις ιστορίες που η μυθολογία παρέδωσε, θυμίζουμε ότι, μετά την περιπέτεια του στην Κνωσό, όπου σκότωσε τον Μινώταυρο, ο Θησέας πήρε μαζί του την Αριάδνη, κόρη του Μίνωα, αλλά την εγκατέλειψε στη Νάξο την ώρα που κοιμόταν και ύστερα από διαταγή του θεού Διόνυσου που την ερωτεύτηκε. Ο θεός, λένε, την πήρε μαζί του στον Όλυμπο. Πλην όμως, η ένωσή τους συνέβη στη Λήμνο και εκεί γεννήθηκαν οι γιοι τους Οينوπίωνας, Στάφυλος και Θόαντας που, όταν μεγάλωσε, έγινε βασιλιάς του νησιού κι απέκτησε μια κόρη, την Υψιπύλη. Τ' αδέρφια του έφυγαν γι' άλλες πολιτείες.

Η Λήμνος όμως ήταν το νησί του θεού Ήφαιστου που ήταν παντρεμένος με την Αφροδίτη. Αυτή τη λεπτομέρεια οι γυναίκες της Λήμνου την ξέχασαν και δεν τιμούσαν την θεά του έρωτα όπως της έπρεπε. Θύμωσε η Αφροδίτη κι έκανε τα κορμιά τους να βγάζουν άσχημη μυρωδιά που έκανε τους άντρες να μη θέλουν να πλαγιαίνουν μαζί τους. Πλάγιαζαν με αιχμάλωτες που είχαν φέρει από τη Θράκη.

Όταν το κακό παράγινε, οι γυναίκες της Λήμνου οργάνωσαν συνωμοσία και μέσα σε μια νύχτα έσφαξαν όλους τους άντρες του νησιού και τις αιχμάλωτες ερωμένες τους αλλά και όλα τα αγόρια. Ο μόνος που γλίτωσε, ήταν ο Θόαντας που σώθηκε χάρη σε επέμβαση της κόρης του Υψιπύλης.

Κατά μία εκδοχή, με υπόδειξη του παππού της, θεού Διόνυσου, η φιλόστοργη κόρη έβαλε τον πατέρα της μυστικά σε ένα σεντούκι και το έριξε στη θάλασσα. Τα κύματα έβγαλαν το σεντούκι στην Χίο, όπου βασιλευσε ο Οινοπίωνας. Τα δυο αδέρφια μοιράστηκαν το βασίλειο. Κατά μία άλλη εκδοχή, το σεντούκι βγήκε στην Οινοίη, όπου ο Θόαντας κοιμήθηκε με μια ναϊάδα (νεράιδα) που του έκανε γιο τον Σίκινο. Κι από τότε, η Οινοίη μετονομάστηκε σε Σίκινο. Κατά μια τρίτη εκδοχή, τη νύχτα της μεγάλης σφαγής, η Υψιπύλη έκρυψε τον πατέρα της στον ναό του Διονύσου και τον έντυσε σαν ξόανο του θεού. Την επομένη, πρότεινε στις άλλες να κάνουν τελετή καθαρμού για το έγκλημά τους. Στα πλαίσια της τελετής, κατέβασε τον ντυμένο ξόανο του θεού πατέρα της στην παραλία και τον τοποθέτησε σε ένα πλοίο που το έσπρωξε μαζί με τις άλλες να ξανοιχτεί στο πέλαγος. Το πήραν τα κύματα και το πήγαν μακριά, στην Ταυρική χερσόνησο (Κριμαία). Εκεί, ο Θόαντας έγινε βασιλιάς και ιερέας της Άρτεμης, αν και υπήρχε έθιμο οι κάτοικοι να θυσιάζουν στη θεά όποιον ξένο ξέπεφτε στον τόπο τους. Τότε ήταν που βρισκόταν εκεί ως ιέρεια της θεάς η κόρη του Αγαμέμνονα και της Κλυταιμνήστρας, Ιφιγένεια («Ιφιγένεια εν Ταύροις»). Ψάχνοντάς την, έφτασε στον τόπο και ο αδελφός της Ορέστης που σκότωσε τον Θόαντα.

Μη γνωρίζοντας την παρασπονδία με τον πατέρα της, οι γυναίκες της Λήμνου αναγνώρισαν την Υψιπύλη βασίλισσά τους.

Σμίγοντας με τους Αργοναύτες:

Περίπου τον ίδιο καιρό και από την Ιωλκό της Θεσσαλίας, οι Αργοναύτες ξεκίνησαν για τη μεγάλη τους περιπέτεια: Την αναζήτηση του χρυσόμαλλου δέρατος. Μεσοπέλαγα, τους βρήκε θαλασσοταραχή. Πάλεψαν αρκετά, ώσπου τα κύματα έφεραν την Αργώ ανοιχτά της Λήμνου. Την είδαν από το νησί οι γυναίκες, αρματώθηκαν και με αρχηγό την βασίλισσα Υψιπύλη παρατάχτηκαν στην παραλία, έτοιμες να αποκρούσουν τους εισβολείς: Πρόσφατα είχαν απαλλαγεί από τους άντρες τους και δεν ήθελαν να ξαναμπλέξουν με αρσενικά, πολύ περισσότερο που τα τιμωρημένα από την Αφροδίτη κορμιά τους δεν είχαν πάψει να εκπέμπουν τη δυσάρεστη μυρωδιά.

Οι Αργοναύτες κατάφεραν να κάνουν την Αργώ ν' αράξει και βρέθηκαν αντιμέτωποι με τις γυναίκες της Λήμνου. Η μάχη ήταν φοβερή, πλην όμως κάποια στιγμή ο Αιθαλίδης από τους Αργοναύτες και η Ιφινόη από της Λήμνιες έπιασαν κουβέντα και μάλλον τα βρήκαν. Στην ανάπαυλα της μάχης, δόθηκαν εξηγήσεις και οι Αργοναύτες υποσχέθηκαν ότι θα πλαγιάσουν με τις νησιώτισσες «ό,τι κι αν γίνει». Είχε μεσολαβήσει θεία επέμβαση.

Σπέρνοντας απογόνους:

Ο Ήφαιστος είχε ενοχληθεί που το νησί του δεν διέθετε ανδρικό πληθυσμό και ήταν καταδικασμένο κάποια στιγμή να μείνει ακατοίκητο. Με το που φάνηκε η Αργώ στ' ανοιχτά, έπεισε την γυναίκα του Αφροδίτη να τακτοποιήσει το ζήτημα. Εκείνη πρώτα απ' όλα ελευθέρωσε τις γυναίκες από την άσχημη μυρωδιά του κορμιού τους κι έπειτα έκανε τους Αργοναύτες να τις ερωτεύουν. Με τον Ιάσονα να πλαγιάζει με την Υψιπύλη και τους άλλους να διαλέγουν όποια βρέθηκε μπροστά τους. Ο μόνος που αρνήθηκε να πλαγιάσει με Λήμνια ήταν ο Ηρακλής και ίσως και ο Ορφέας που εγκαταστάθηκαν στο καράβι, αρνούμενοι να συμπράξουν στα όσα συνέβαιναν στη στεριά. Και συνέβαιναν πολλά.

Απελευθερωμένες από την τιμωρία της Αφροδίτης, οι νησιώτισσες έστηναν καθημερινά πλούσια συμπόσια και γιορτές και δεν άφηναν τους Αργοναύτες να πάρουν ανάσα. Για ποικιλία, οργάνωσαν αγώνα οπλίτη δρόμου, στον οποίο όλοι θα μετείχαν με πλήρη οπλισμό. Στους προκριματικούς, ο Εργίνος, βασιλιάς του Ορχομενού που υπέταξε τη Θήβα, βρέθηκε αντιμέτωπος με τους Βορεάδες (τους γιους του ανέμου Βοριά) και οι γυναίκες στοιχημάτισαν εναντίον του, καθώς τον είδαν και γκριζομάλλη. Ο μύθος όμως της

Αργοναυτικής εκστρατείας είναι υπόθεση του Ορχομενού και της Βοιωτίας. Ο Εργίνος νίκησε και στον τελικό, οπότε η ίδια η βασίλισσα Υψιπύλη τον στεφάνωσε και του παρέδωσε το βραβείο: Πανάκριβους χιτώνες.

Με όλα αυτά, ο καιρός περνούσε, η Υψιπύλη έμεινε έγκυος και χάρισε στον Ιάσονα δυο γιους, τον Εύηνο και τον Νεβρόφονο, που επρόκειτο να μείνουν στο νησί και αργότερα να παίξουν ρόλο στον κύκλο των μύθων που σχετίζονται με τη Θήβα. Γιους απέκτησαν και οι άλλες γυναίκες κι εκπληρώθηκε έτσι η θέληση του Ηφαιστού. Ο σκοπός της εκστρατείας όμως είχε ξεχαστεί και ο Ηρακλής ήταν αυτός που ανέλαβε να τους συνεφέρει.

«Σύντροφοι», τους είπε: «Μπας και μας διώξανε από τις πατρίδες μας ως φονιάδες ή μήπως ήρθαμε δω να βρούμε γυναίκες, επειδή οι συμπατριώτισσές μας δεν μας θέλουνε; Μπας και το πήραμε απόφαση να μείνουμε εδώ για πάντα; Ή μήπως νομίζετε ότι θ' αποκτήσουμε την δόξα που αποζητάμε, χωμένοι στις αγκαλιές των ξένων γυναικών; Ή φαντάζεστε πως θα βρεθεί κάποιος θεός να σας φέρει εδώ το χρυσόμαλλο δέρας, ανταμοιβή στην ξάπλα και στην τεμπελιά σας; Αν ναι, πάμε πίσω στους τόπους μας κι ας αφήσουμε εδώ τον Ιάσονα να περνά τον καιρό του στο κρεβάτι της Υψιπύλης και να δοξαστεί γεμίζοντας το νησί με απογόνους».

Συνήλθαν! Κάποιοι λένε ότι συνέβαλε σ' αυτό και η λύρα του Ορφέα που τους έκανε να γυρίσουν στο καράβι. Ένα χρόνο μετά την άφιξή τους (κατά τον Οβίδιο, δύο), οι Αργοναύτες εγκατέλειψαν την Λήμνο προς μεγάλη απογοήτευση των εκεί γυναικών. Θα ξαναπερνούσαν στον γυρισμό αλλά τότε η Μήδεια θα έριχνε ένα μαγικό φίλτρο που θα έκανε τις νησιώτισσες να βγάζουν την ίδια εκείνη άσχημη μυρωδιά μια φορά τον χρόνο. Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

Στον Αϊ Στράτη:

Φεύγοντας από την Λήμνο, οι Αργοναύτες έπιασαν στο νησί Χρύση, όπου λάτρευαν την ομώνυμη θεά, Χρύση, που προστάτευε την είσοδο στον Ελλήσποντο. Πρόκειται για τον Άγιο Ευστράτιο, όπως υποστηρίζει ο Στέφανος Σκαρλάτος Βυζάντιος. Ο Ιάσοντας ίδρυσε βωμό προς τιμή της θεάς Αθηνάς – Χρύσης, θυσίασε τα πρόποντα και ζήτησε ευνοϊκό πέρασμα

από τον Ελλήσποντο. Θυσία εκεί έκανε και ο Ηρακλής κι αυτήν απαθανάτισε η αρχαία εικαστική Τέχνη. Συνέχισαν το ταξίδι τους για την Κολχίδα.

Η στάθμευση στην Χρύση θα ήταν άσκοπη, αν το νησί δεν συνδεόταν με την μεταγενέστερη εκστρατεία στην Τροία και το πάρσιμο της πόλης στα μετά την Ιλιάδα γεγονότα. Κατά τα Κύπρια, το έπος που αποδίδεται στον ποιητή Στασίνο και περιγράφει τα γεγονότα ως λίγο πριν από το ξεκίνημα της Ιλιάδας του Ομήρου, ο ήρωας Φιλοκτήτης είχε εγκαταλειφθεί από τους συντρόφους του στη Λήμνο. Αυτό έγινε, επειδή κατά την παράδοση, τον είχε ερωτευτεί η νύμφη Χρύση κι εκείνος την απέπεμψε οπότε αυτή θύμωσε κι έστειλε το ιερό της φίδι, φύλακα του ομώνυμου νησιού, να τον δαγκώσει. Άρρωστος κι αδύναμος, δεν ήταν πια χρήσιμος, οπότε τον παράτησαν. Κατά την Μικρή Ιλιάδα, το έπος που αναφέρεται στα μετά την Ιλιάδα γεγονότα, ο Φιλοκτήτης έμεινε εκεί περίπου δέκα χρόνια βασανισμένος, ώσπου μια προφητεία αποκάλυψε στους Ατρείδες ότι δεν θα έπαιρναν την Τροία, αν δεν χρησιμοποιούσαν τα όπλα του Ηρακλή που ο Φιλοκτήτης είχε στην κατοχή του κι αν Αιακίδης δεν έμπαινε μπροστάρης. Αιακίδης ήταν ο γιος του νεκρού πια Αχιλλέα, Νεοπτόλεμος, κι ο Οδυσσέας ανέλαβε να τον φέρει από τη Σκύρο, ενώ ο Διομήδης πήγε να βρει τον Φιλοκτήτη. Σύμφωνα με την τραγωδία του Σοφοκλή «Φιλοκτήτης», ούτε ο Διομήδης κατάφερε τον προδομένο Φιλοκτήτη να πάει στην Τροία και χρειάστηκε να κατέβει από τον Όλυμπο ο ίδιος ο Ηρακλής για να τον πείσει. Κι αυτό όμως είναι μια άλλη ιστορία.

Σκλάβο στη Νεμέα:

Κάποια στιγμή, οι γυναίκες της Λήμνου έμαθαν ότι η Υπιπύλη είχε φυγαδεύσει τον πατέρα της και την καθαίρεσαν από βασίλισσα. Την καταδίκασαν σε θάνατο αλλά εκείνη κατάφερε να το σκάσει, φεύγοντας με κάποιο πλοίο. Στ' ανοιχτά, το πλοίο δέχτηκε επίθεση από πειρατές. Η Υπιπύλη πουλήθηκε σκλάβο στον βασιλιά της Νεμέας, Λυκούργο. Η βασίλισσα γυναίκα του της ανέθεσε να προσέχει το μωρό τους που το έλεγαν Οφέλη.

Κάποια μέρα, από εκείνα τα μέρη πέρασαν οι επτά ήρωες που έκαναν εκστρατεία εναντίον της Θήβας («Επτά επί Θήβας»). Διψούσαν, είδαν την Υπιπύλη και τη ρώτησαν πού θα βρουν νερό. Εκείνη ακούμπησε το μωρό στο χώμα και τους πήγε ως μια κοντινή πηγή. Γυρνώντας, βρήκε το μωρό νεκρό: Το είχε δαγκώσει φίδι.

Πίσω στη Λήμνο, τα παιδιά της Υψιπύλης από τον Ιάσονα, ο Εύηνος και ο Νεβροφόνος, είχαν μεγαλώσει. Τριγυρνούσαν δεξιά κι αριστερά αναζητώντας τη μητέρα τους. Βρέθηκαν στη Νεμέα, την ημέρα που γίνονταν «ταφικοί αγώνες» στη μνήμη του Οφέλτη. Όχι μόνο νίκησαν αλλά και αναγνώρισαν την Υψιπύλη από μια χρυσή κληματόβεργα που φορούσε και που ήταν το «οικόσημό» της οικογένειάς τους. Μαθαίνοντας ο βασιλιάς, ποιαν είχε σκλάβα, την ελευθέρωσε.

Μάνα και γιοι, γύρισαν στη Λήμνο.

Οι μύθοι του νησιού διηγούνται ότι, μια γενιά αργότερα, όταν γινόταν η εκστρατεία εναντίον της Τροίας και οι Έλληνες παράτησαν τον Φιλοκτήτη, στη Λήμνο βασίλευε ο Εύηνος, ο γιος της Υψιπύλης. Τήρησε ουδέτερη στάση στον πόλεμο κι έστειλε στους Έλληνες κρασί αλλά και εξαγόρασε τον Λυκάονα, γιο του βασιλιά της Τροίας, Πριάμου, όταν ο Αχιλλέας τον αιχμαλώτισε.

Αργότερα, Πελασγοί ή Τυρρηνοί έδιωξαν τους απογόνους της Υψιπύλης από τη Λήμνο. Μετά από περιπέτειες και περιπλανήσεις, ο τρισέγγονος του Οιδίποδα της Θήβας, ήρωας Θήρας, οδήγησε κάποιους από αυτούς στο νησί που ονομάστηκε Θήρα. Αυτών απόγονοι έλεγαν ότι είναι οι άποικοι από τη Θήρα που έκτισαν στα παράλια της Λιβύης την αποικία Κυρήνη.

Απόηχος και συμβολισμοί:

Ο μύθος της Υψιπύλης και του Θόαντα αναλύθηκε ιδιαίτερα από τους μελετητές. Επειδή συνδέει τη Λήμνο με τους σπουδαιότερους «κύκλους» της αρχαιότητας (Δωδεκάθεο, Μίνωας {με την Αριάδνη}, Ηρακλής, Αργοναυτική εκστρατεία, Τρωικός πόλεμος, Θησέας, «Επτά επί Θήβας») και έχει άμεση εξάρτηση από τη Βοιωτία (Αργοναύτες, Οιδίποδα απόγονος, εκστρατεία των Επτά). Κι ακόμα, συνδέεται με μακρινές εποχές μητριαρχίας (οι Αμαζόνες ζούσαν σε κοντινή απόσταση από τη Λήμνο που βρέθηκε να κατοικείται μόνο από γυναίκες) και λατρείας της Σελήνης: Μητέρα της Αριάδνης ήταν η γυναίκα του Μίνωα,

Πασιφάη («πασι – φαής»), η πάσι φαίνουσα Σελήνη (η Εκάτη των ανθρωποθυσιών), η μετέπειτα ελληνική Άρτεμη. Ιερέας της Άρτεμης έγινε ο Θόαντας. Και η Υπιπύλη μπορεί εύκολα να αποδοθεί σε «υψηλή πύλη», το τόξο της πορείας της Σελήνης.

Κι ακόμα, γνωρίζουμε ότι η πρώτη θεότητα στην οποία αφιερώθηκαν αγάλματα ήταν η θεά της βλάστησης που αργότερα πήρε τη μορφή του θεού του κρασιού, Διόνυσου. Και ο Διόνυσος και το κρασί είναι πανταχού παρόντες στην Ιστορία της Υπιπύλης: Από αυτόν ξεκινά ο μύθος. Στάφυλος και Οινοπίωνας, τα αδέρφια του Θόαντα. Χρυσή κληματόβεργα είναι το «οικόσημο» της Υπιπύλης. Κρασί στέλνει στους Έλληνες που πολεμούν στην Τροία ο Εύηνος.

Κατά τον Κικέρωνα, τουλάχιστον πέντε θεοί από διαφορετικές περιοχές είχαν διαδοχικά το όνομα Διόνυσος. Κάποιοι από αυτούς είχαν να κάνουν με τη βλάστηση, κάποιοι άλλοι με το κρασί. Στην ελληνική αρχαιότητα, η διονυσιακή λατρεία προϋπήρχε στη Θράκη, πριν να απλωθεί σε ολόκληρη την επικράτεια. Πάνω στα βουνά, νύχτα και με το φως των πυρσών, τελούσαν προς τιμή του θορυβώδεις οργιαστικές γιορτές με τις γυναίκες να πρωταγωνιστούν. Πίνοντας μεγάλες ποσότητες κρασιού και ίσως κάποιων βαρβιτουρικών, έφθαναν στην έξαρση του μεθυσιού, πιστεύοντας ότι έτσι πλησιάζουν τον θεό ή και εξομοιώνονται με αυτόν, εξασφαλίζοντας ίσως την αθανασία της ψυχής, δοξασία αρκετά διαδεδομένη στη Θράκη ακόμα και στον καιρό του Ηρόδοτου (Ε' π.Χ. αι.). Κι επειδή οι αρχαίοι Θράκες έλκουν την καταγωγή τους από την Ινδία, όπου λατρευόταν ο βεδικός θεός Σόμα, κάποιοι επιστήμονες του ΙΘ' αιώνα ταύτισαν τον Διόνυσο με τον ινδικό θεό: Οι πιστοί του Σόμα έπιναν ένα χυμό από βοτάνια, με τον οποίο μεθούσαν πιστεύοντας κι αυτοί ότι έτσι έφταναν στην αθανασία. Σήμερα, η ταύτιση Διόνυσου και Σόμα δεν έχει πολλούς οπαδούς.

Ξεκινώντας από τη Θράκη, η διονυσιακή λατρεία εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο, με κύρια έκφρασή της στη Βοιωτία (συνδυατικό κρικό της όλης ιστορίας), όπου οι μύθοι των ιστορικών χρόνων τοποθετούσαν τη γέννηση του θεού. Εκεί άλλωστε υπήρξε και το πρώτο θύμα των διονυσιακών οργίων: Ο Πενθέας, πρωτοξάδελφος του θεού, δεν έδωσε σημασία στο ότι ο γυναικείος πληθυσμός της ακολουθίας του Διόνυσου είναι οι Μαινάδες, νύμφες που προσωποποιούσαν την κορύφωση του γυναικείου οργασμού και κατασπαράχτηκε από αυτές.

Ο μύθος της Υπιπύλης, με άλλα λόγια, απηχεί εικόνες πολύ μακρινών εποχών, άγριων, με ανθρωποθυσίες και λατρεία προελληνικών θεοτήτων. Η μετέπειτα ελληνική μυθοπλασία εξισορρόπησε την κατάσταση. Η νησιωτική γειτονιά Λήμνου – Λέσβου έχει πολλά να πει για την ανθρώπινη δράση στις μακρινές αυτές εποχές.

Ο χαμός του 2100 π.Χ.:

Η γη έτρεμε, τα τείχη ταρακουνιόνταν συθέμελα, τα μέγαρα στον λόφο της Τροίας σωριάζονταν με πάταγο στο έδαφος. Άμορφος σωρός από πέτρες οι πολλαπλοί περίβολοι της Θερμής στη Λέσβο. Γκρεμισμένοι οι προμαχώνες της Πολιόχνης στη Λήμνο. Τρελαμένοι απ' το κακό που τους βρήκε, οι άνθρωποι έτρεχαν δεξιά κι αριστερά να σωθούν, δίχως να ξέρουν πού πηγαίνουν, τι τους περιμένει. Φωτιά κατάκαιγε τις χτυπημένες πόλεις.

Μες στον μεγάλο χαμό, δυο χρυσοχόοι σε δυο διαφορετικές περιοχές είχαν την ίδια ακριβώς σκέψη, ενήργησαν πανομοιότυπα και χάθηκαν ταυτόχρονα: Στην Τροία ο ένας, μάζεψε τον θησαυρό του και πήγε να τον κρύψει σε μια κόχη του τείχους. Στην Πολιόχνη ο άλλος, σήκωσε μια πέτρα στο δάπεδο της αυλής του κι έκρυψε εκεί τον δικό του. Μάταιος κόπος. Καταπλακώθηκαν κι οι δυο και χάθηκαν στα συντρίμια.

Ο σεισμός που χτύπησε το Βορειοανατολικό Αιγαίο στα 2100 π.Χ. αφάνισε κατοίκους και πόλεις. Φτωχικά καλύβια στήθηκαν πάνω στα χαλάσματα κι όσοι απέμειναν, προσπάθησαν δύσκολα να επιβιώσουν. Χρειάστηκε να περάσουν πεντακόσια ολόκληρα χρόνια, ώσπου μια νέα πόλη να φανεί στον τόπο της άλλοτε κραταιάς Τροίας που είχε πια ξεχαστεί. Η Θερμή κι η Πολιόχνη ποτέ πια δεν κατοικήθηκαν. Ξεχάστηκαν κι αυτές. Μετά, σιγά σιγά, η Τροία ξαναβρήκε την αίγλη της χωρίς να θυμάται την παλιά. Εννιακόσια χρόνια μετά την τρομερή καταστροφή, οι Έλληνες πήγαν να την πάρουν κι ο Όμηρος ύμνησε την εκστρατεία, μέσα από τον θυμό του Αχιλλέα, στην Ιλιάδα.

Ο χρόνος σκέπασε τα γεγονότα κι άφησε να κυλήσει μόνο το παραμύθι. Ως τα 1870, όταν ο Σλίμαν ανέσκαψε τον λόφο του Χισαρλίκ και τρελαμένος ανακάλυψε την ομηρική Τροία ανάκατα με τις προηγούμενες και τις δυο τρεις επόμενες. Ούτε από στρωματογραφία γνώριζε ούτε είχε καμιάν αναστολή, προκειμένου να εντυπωσιάσει. Κάθε τι που εύρισκε, το προσάρμοζε στην Ιλιάδα ή, αν με τίποτα δεν κολλούσε, το κατέστρεφε. Ψάχνοντας στα χαλάσματα, έφτασε ως τον κρυμμένο θησαυρό του χρυσοχόου, στα παλιά τείχη. Είναι του 2100 κι άσχετος με την εποχή της Ιλιάδας (1190 π.Χ.) αλλ' ο Σλίμαν δε δίστασε να τον βαφτίσει «Θησαυρό του Πριάμου». Ακόμα, έτσι τον ονομάζουν.

Όταν οι πρώτοι ενθουσιασμοί καταλάγιασαν, τη σκυτάλη πήραν οι επιστήμονες που προσπάθησαν να βάλουν τα πράγματα σε μια τάξη. Βρήκαν δέκα Τροίες, τη μια πάνω στην άλλη. Με πιο λαμπρή, τη δεύτερη, αυτή που καταστράφηκε στα 2100 π.Χ. Οι έρευνες απλώθηκαν στις γειτονικές παραλίες κι έφτασαν ως τα ελληνικά νησιά. Μέσα από την ομίχλη ξεπρόβαλε κι αναπαραστάθηκε το τρίγωνο της πρώτης εποχής του Χαλκού «Τροία - Πολιόχνη - Θερμή», ανασταίνοντας έναν πανάρχαιο και ξεχασμένο πολιτισμό, που δεν είχε την τύχη να τραγουδηθεί από κάποιον Όμηρο. Στην Πολιόχνη, βρέθηκε κι ο θησαυρός κάτω από το δάπεδο της αυλής του χρυσοχόου. Είναι εφάμιλλος, αν όχι πιο σπουδαίος από αυτόν της Τροίας. Όμως, ο τρωικός έγινε γνωστός ως «του Πριάμου», ενώ αυτός της Λήμνου δεν έτυχε τέτοιας τεράστιας προβολής.

Λέσβος – Λήμνος – Τροία:

Η πρώτη Τροία χτίστηκε γύρω στα 2800 π.Χ. Για κάποιον λόγο, ξαναχτίστηκε στα 2400. Αληθινή πόλη με πανίσχυρα τείχη να την περιβάλουν. Κλίνουν προς τα μέσα, είναι ενισχυμένα με ξυλοδεσιές και διαθέτουν ψηλές και βαθιές πύλες, ώστε να μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά οποιοσδήποτε εχθρός. Τα πλουσιόσπιτα έχουν αψίδες και είναι χτισμένα με τις πέτρες λοξά τοποθετημένες (κάπως σαν το ψαροκόκαλο), μια τεχνική γνωστή από τον καιρό των Σουμερίων. Το κλίμα της εποχής είναι θερμό και οι πόρτες βλέπουν στον βοριά για να φέρνουν τη δροσιά, ενώ πρωτότυπα ψυγεία εξασφαλίζουν τη διατήρηση των τροφών: Είναι ημικυκλικοί λάκκοι με επάλειψη καθαρού πηλού. Ο Σασερμάγιερ εξήγησε ότι τους γέμιζαν με ξινόγαλα κι έβαζαν μέσα τις τροφές τους.

Στην κορφή του λόφου, στο κέντρο της πόλης, τρία μέγαρα με πρόδομο κι ένα τετράγωνο κτίσμα με κολόνες γύρω γύρω φωνάζουν ότι εκεί κατοικούσαν οι σπουδαίοι. Καλλιτέχνες κεραμοποιοί έφτιαχναν αριστουργήματα, χρησιμοποιώντας τον ταχύστροφο τροχό, μια εφεύρεση που χρειαζόταν ακόμα πεντακόσια χρόνια, ώσπου να περάσει στην κυρίως Ελλάδα. Τα ανθρωπόμορφα αγγεία, που βρέθηκαν εκεί, μας κάνουν να πιστεύουμε ότι οι πολεμιστές χτένιζαν τα μαλλιά τους σε τρόπο που να μοιάζουν με κέρατα, δείγμα μεγάλης δύναμης. Κι αυτό ίσως εξηγεί και την προσφώνηση του Πάρι, στην Ιλιάδα, ως «κέρα αγλαέ». Μόνο που αυτός πρέπει να έζησε εννιακόσια χρόνια αργότερα. Κι ο Όμηρος πρέπει να τον ύμνησε μετά από άλλα τριακόσια με τετρακόσια.

Πέτρινα, πήλινα και κοκάλινα αγαλματάκια μιας παχύσαρκης γυναίκας, υποδηλώνουν την βαθιά πίστη σε μια θεότητα μάλλον της μητρότητας και της βλάστησης, απόηχο

παλαιότερων εποχών. Χιλιάδες πήλινα σφονδύλια μαρτυρούν μεγάλη ανάπτυξη της υφαντουργίας.

Ίδια ευρήματα στη Θερμή, στην ανατολική παραλία της Λέσβου, μιλούν για την παράλληλη με την τρωική πορεία της πόλης. Με πολεοδομικό σχέδιο και τα σπίτια χτισμένα σε σχήμα βεντάλιας. Και στον τύπο του μεγάρου. Με τείχη γύρω της, σαν πολλαπλούς περιβόλους, με τον πιο ισχυρό στη μέσα πλευρά και τον πιο λεπτό στην εξωτερική περίμετρο.

Μόλις εξήντα χιλιόμετρα σε ευθεία γραμμή από την Τροία και πολύ πριν από αυτήν, ξεκίνησε το χτίσιμο της Πολιόχνης, στην ανατολική πλευρά της Λήμνου. Η γοργή της ανάπτυξη την έφτασε ν' απλωθεί σε έκταση διπλάσια της Τροίας. Κι ένα κτίριο μεγάλο και φτιαγμένο έτσι που να μπορεί να δεχτεί κόσμο σε συνεδρίαση, έκανε τους Ιταλούς αρχαιολόγους που ανασκάπτουν την περιοχή να υποθέσουν ότι εκεί γίνονταν συνελεύσεις του λαού και άρα η Πολιόχνη είναι η αρχαιότερη πόλη που λειτουργούσε με δημοκρατικές διαδικασίες. Εικασία τολμηρή και μάλλον παρακινδυνευμένη.

Τείχη ενισχυμένα με προμαχώνες και ύψους πέντε μέτρων περιέβαλλαν την πόλη και συνεχώς επεκτεινόταν, καθώς η δόμηση απλωνόταν όλο και περισσότερο. Δυο μεγάλοι πύργοι πλασίωναν την κεντρική πύλη κι ένας φαρδύς και πλακόστρωτος δρόμος μήκους τριάντα μέτρων οδηγούσε στα ενδότερα. Σοκάκια συνέδεαν το κέντρο με τις «συνοικίες» και δυο φρεάτια έφεραν το νερό από μια υδατοδεξαμενή, αποκαλύπτοντάς μας το πιο παλιό στον κόσμο σύστημα υδροδότησης. Οικοδομικά τετράγωνα υπάκουαν στο τελειότερο πολεοδομικό σχέδιο της εποχής, ενώ τα σπίτια ήταν μακρόστενα, πέτρινα όλα, και διέθεταν αυλές, αποθήκες, εργαστήρια και λοιπούς βοηθητικούς χώρους.

Στα 2100 π.Χ. το τρίγωνο Τροίας, Πολιόχνης, Θερμής ευημερούσε χάρη στο εμπόριο, καθώς βρίσκεται στο σταυροδρόμι ανάμεσα στην Ασία και την Ευρώπη, το Αιγαίο και τη Μαύρη θάλασσα. Κι αποκτούσε επαφή με τον Νότο, χάρη στους ατρόμητους Κυκλαδίτες ναυτικούς που όργωναν τις θάλασσες. Έπλεαν με ταχύτητα πέντε μίλια την ώρα και νησί με νησί, ακτή με ακτή, έφταναν ως τη Μαγιόρκα, δυτικά, ως τις εκβολές του Δούναβη, στα βόρεια, και σίγουρα ως τη Ζάρα στην Αδριατική.

Στα 2100 π.Χ., ολόκληρη η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου ταρακουνήθηκε από φοβερό σεισμό. Η μεγάλη ζημιά, όμως, έγινε στο βορειοανατολικό Αιγαίο: Θερμή, Πολιόχνη και Τροία σωριάστηκαν στη γη. Ο χρυσοχόος της Τροίας έκρυψε στα τείχη τον θησαυρό του: Χάλκινοι λέβητες, λόγχες, εγχειρίδια. Πελέκεις από ιαδεΐτη σπάνιας κατεργασίας. Χρυσά κι

ασημένα διαδήματα, σκουλαρίκια, καρφίτσες και δαχτυλίδια πολύπλοκης κατασκευής. Μερικά περιδέραια έχουν κρίκους από τους οποίους κρέμονται πολλές μικρές αλυσίδες που καταλήγουν σε χρυσά πλακίδια. Σε κάθε κίνηση εκείνης που τα φορούσε, κουδούνιζαν κι έβγαζαν χαρακτηριστικούς ήχους.

Ο χρυσοχόος της Πολιόχνης έκρυψε τον δικό του θησαυρό κάτω από το δάπεδο της αυλής του: Ανδρικά και γυναικεία κοσμήματα, χιλιάδες μικρά χρυσά πλακίδια, σπειροειδή βραχιόλια, διαδήματα, αλυσίδες, ψέλια για το μπράτσο ή τον αστράγαλο, περόνες, σκουλαρίκια κι ένα σωρό άλλα.

Χάθηκαν στον καιρό. Ξεχάστηκαν. Νέοι άποικοι, καινούρια γεγονότα, τραγουδισμένες περιπέτειες έθαψαν στη λησμονιά το μεγαλείο της γειτονιάς μας στα 2100 π.Χ. Χρειάστηκε να περάσουν 4000 χρόνια, ώσπου να τα αναστήσει η αρχαιολογική σκαπάνη. Κι ελάχιστοι, ακόμα και σήμερα, τα γνωρίζουν.

Στη χαραυγή της Ιστορίας:

Λαοί απλωμένοι από τα ισπανικά παράλια ως τη Μ. Ασία, με την ίδια κατά βάση γλώσσα, αυτοί που ανήκουν στο λεγόμενο «μεσογειακό υπόστρωμα», ήταν οι πληθυσμοί που ζούσαν στο μεταίχμιο των εποχών του Λίθου και του Χαλκού. Αγνοούμε από πότε. Σ' αυτούς όμως ανήκαν οι Τυρρηνοί που κατοικούσαν στα νησιά του Βόρειου Αιγαίου και στα απέναντι μικρασιατικά παράλια. Πλάι τους κι ανάμεσά τους, γείτονες και κάποτε ανταγωνιστές, ήρθαν στην αρχή της εποχής του Χαλκού (γύρω στα 3000 με 2800 π.Χ.) και στέριωσαν εκείνοι που απαρτίζουν τα προελληνικά ινδοευρωπαϊκά φύλα. Το πολυπληθέστερο από αυτά ήταν οι Πελασγοί («αυτοί που λατρεύουν το πνεύμα του ανθισμένου κλαδιού») που πρέπει να εμφανίστηκαν γύρω στο 3000 π.Χ. σχεδόν ταυτόχρονα με τους Αίμονες («αυτούς που ζουν σε θαμνώδεις περιοχές»), οι οποίοι έδωσαν το όνομά τους στο κύριο βουνό της χερσονήσου (τον Αίμο). Γύρω στα 2300 π.Χ. σημειώθηκαν εισβολές λαών που για λίγο είχαν σταθμεύσει στη Θράκη. Στην αυγή των ιστορικών χρόνων, όλα αυτά έμοιαζαν συγκεχυμένα με τελικό αποτέλεσμα να αναλάβει η μυθολογία να ξεδιαλύνει τα πράγματα, βάζοντας κάποια σειρά που όμως, όπως συμβαίνει στις μυθολογίες όλου του κόσμου, πάσχει στη χρονολογική ακολουθία των γεγονότων.

Το βέβαιο είναι ότι, κάποια στιγμή, στη Λέσβο ζούσαν Πελασγοί. Και στη Λήμνο «Σίιντες» ή «Σίντιες» όπως τους ονομάζει ο Όμηρος. Το ίδιο το νησί ονομαζόταν «Σηνητής». Η ονομασία κατοίκων και τόπου προέρχεται από το ρήμα «σίνομαι» που σημαίνει «βλάπτω», «κάνω ζημιά» και κατάγεται από το αιολικό «σίννομαι». Κατά τον Στέφανο Σκαρλάτο Βυζάντιο, η λέξη αποδίδει χαρακτηρισμό και όχι εθνική ονομασία. Όπως οι Πελασγοί είναι «αυτοί που λατρεύουν το πνεύμα του ανθισμένου κλαδιού» και Αίμονες «αυτοί που ζουν σε θαμνώδεις περιοχές», έτσι και Σίιντες είναι «αυτοί που ζουν βλάπτοντας τους άλλους». Με άλλα λόγια, οι πειρατές.

Υπήρχε όμως και ένας λαός που ονομαζόταν Σίντοι ή Σίντες και κατοικούσε γύρω από το βουνό Κερκίνη, στις όχθες του Στρυμόνα, στα όρια Μακεδονίας και Θράκης. Οι ίδιοι είναι γνωστοί και με τα ονόματα Σάιοι και Σάπες, ονομασία που δόθηκε στην πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας του νομού Ροδόπης στη Θράκη. Και Σιντική χώρα υπήρχε στα όρια της αρχαίας Μακεδονίας, γύρω από τον Στρυμόνα (γι' αυτό και Σιντική λέγεται επαρχία του νομού Σερρών με πρωτεύουσα το Σιδηρόκαστρο).

Με όλα αυτά, μια τολμηρή ερμηνεία θα μπορούσε να προσδιορίσει τους Σίντιες, πρώτους γνωστούς μας κατοίκους της Λήμνου, ως λαό που πήγε εκεί από την Θράκη και επιδιόταν στην πειρατεία.

Βιώνοντας παράλληλη πορεία μέσα στον χρόνο, Λέσβος και Λήμνος πέρασαν από τις ίδιες φάσεις, γνωρίζοντας εποχές ελευθερίας και υποταγής σε Πέρσες, Αθηναίους, Μακεδόνες, Ρωμαίους, Βυζαντινούς, Φράγκους και Τούρκους (ιστορούνται στα ξεχωριστά για κάθε νησί κεφάλαια).

Η ναυμαχία της Ερεσού:

Η πυρπόληση ενός τουρκικού δίκροτου στ' ανοιχτά της Ερεσού την Παρασκευή, 27 Μαΐου 1821, από τον Δημήτριο Παπανικολή ήταν το πρώτο μεγάλο ναυτικό κατόρθωμα κατά την Επανάσταση. Ήταν μάλιστα η πρώτη φορά που οι επαναστάτες χρησιμοποίησαν πυρπολικό.

Το οθωμανικό δίκροτο με το όνομα «Μανσουριγά» («Νικητής»), εντοπίστηκε από τα πληρώματα των παραπλεόντων ελληνικών πλοίων στις 24 Μαΐου. Ήταν ένα πολεμικό σκάφος με 74 κανόνια και σκοπό του ταξιδιού του είχε τον εφοδιασμό των υπό τουρκικό έλεγχο κάστρων.

Οι αρχικές προσπάθειες να αντιμετωπιστεί με τα πυροβόλα των ελληνικών πλοίων απέτυχε. Έτσι προκρίθηκε η μέθοδος των πυρπολικών. Η πρώτη επιχείρηση δεν ευοδώθηκε. Όμως, το πρωί της 27^{ης} Μαΐου, κι ενώ βρισκόταν σε εξέλιξη σφοδρή ανταλλαγή κανονιοβολισμών, ξεκίνησαν δύο πυρπολικά με στόχο το «Μανσουριγά». Το πρώτο δεν έγινε κατορθωτό να σταθεροποιηθεί στο πλευρό του τουρκικού δίκροτου. Έτσι έβγαλε λίγες φλόγες, μπάταρε και βούλιαξε. Στο δεύτερο πυρπολικό, κυβερνήτης ήταν ο Παπανικολής, ένας 30χρονος Ψαριανός ναυτικός, λοστρόμος στο καράβι του Γιώργη Αποστόλη. Αψηφώντας τα εχθρικά πυρά αυτός και οι σύντροφοί του πλησίασαν το μπουρλότο στο τουρκικό πλοίο, το στερέωσαν καλά και του έβαλαν φωτιά. Η φλόγες που ξεπήδησαν δεν έσβησαν ούτε με το ψιλόβροχο που έπεφτε εκείνη την ώρα.

Πανικός κατέλαβε το πλήρωμα του δίκροτου. Άλλοι καίγονταν προσπαθώντας να σβήσουν τη φωτιά, άλλοι πνίγονταν βουτώντας στη θάλασσα για να σωθούν. Όταν οι φλόγες έφτασαν στην πυριτιδαποθήκη, το πλοίο τινάχτηκε στον αέρα. Κατάρτια, αντένες, κανόνια, πανιά, ανθρώπινα κορμιά πετάγονταν από ψηλά και έπεφταν ταραζώντας τη θάλασσα.

Είκοσι δύο ήταν η ήρωες του πυρπολικού. Ίδού τα ονόματά τους, σύμφωνα με τον κατάλογο που έγραψε εκείνη την ημέρα ο Παπανικολής:

«Τη 27 Μαΐου 1821, ημέρα Παρασκευή, ώρα 8,30 π.μ. Δ. Ι. Παπανικολής, πλοίαρχος, Δ. Πλημμές, Δ. Καμπούρης του παπά, Δ. Ν. Κασσέτας, Σ. Σταματάρας, Γ. Ι. Γιαννάρας, Μ. Γ. Διασσάκης, Γ. Ι. Κονδήλος, Ι. Γ. Χατζή Ζαχαριάς, Γ. Δ. Κομνηνού, Κ. Α. Ζευλή, Ν. Μικκέ Ντελιγιάννη, Ι. Χατζή Μανιάτη, Ν. Χωριάτης, Α. Πιπίνος Υδραίος, Ι. Γεωργίου, Ι. Θεοφιλόπουλος Πελοποννήσιος, Π. Βρουλιώτης, Γ. Παργιανός, Ι. Αθανασίου Ρώσος, Φ. Λέλες Τήνιος, Β. Κεφαλήν».

Η απελευθέρωση:

Στα 1912, ο ελληνικός στόλος είχε να επιτελέσει πολύ σημαντική αποστολή, στη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού πολέμου. Σύμφωνα με την ελληνοβουλγαρική συνθήκη, έπρεπε να κυριαρχήσει στη θάλασσα και να κλείσει τους Τούρκους στα Δαρδανέλια. Έπρεπε όμως παράλληλα να ελευθερώσει και τα υπό τουρκικό ζυγό νησιά του Αιγαίου. Με την έκρηξη του πολέμου, ο ελληνικός στόλος έσπευσε ν' αποκλείσει τα στενά. Την απελευθέρωση των νησιών ανέλαβαν δυο επιταγμένα ατμόπλοια (τα «Πηνειός» και «Πέλοψ») με εξακόσιους ναύτες και μια διλοχία που αποσπάστηκε από το 20ό σύνταγμα πεζικού. Μαζί τους συνέπρατταν κατά περίπτωση και πλοία του στόλου.

Στις 6 Οκτωβρίου του 1912, επομένη της κήρυξης του πολέμου, τα ατμόπλοια βρέθηκαν έξω από τη Λήμνο. Στις 8, η διλοχία έκανε απόβαση. Στις 9, η Λήμνος ήταν ελληνική. Ως τις 18, είχαν ελευθερωθεί σχεδόν δίχως μάχες Θάσος, Αϊ Στράτης και Ίμβρος. Στις 19 Οκτωβρίου, η διλοχία απελευθέρωσε τη Σαμοθράκη, στις 21 τα Ψαρά, στις 24 την Τένεδο και στις 4 του Νοέμβρη την Ικαρία, έπειτα από «γραπτό αίτημα των κατοίκων».

Η απελευθέρωση των νησιών γινόταν με τη σειρά, έτσι όπως τα συναντούσαν μπροστά τους τα ατμόπλοια. Με εξαίρεση τα («ιταλικά») Δωδεκάνησα, στις αρχές Νοεμβρίου μόνο η Μυτιλήνη και η Χίος δεν ανήκαν ακόμη στην Ελλάδα. Σ' αυτά τα νησιά, όμως, η διλοχία δεν αρκούσε. Οι Τούρκοι τα είχαν οχυρώσει κι έπρεπε ν' ασχοληθεί στα σοβαρά ο στόλος.

Στις 7 του Νοεμβρίου, έγινε η απόβαση στη Μυτιλήνη. Στο νησί, βγήκαν 1030 αξιωματικοί κι οπλίτες και 250 ναύτες. Κινήγησαν τους Τούρκους, που υποχώρησαν στο εσωτερικό κι οχυρώθηκαν σ' ένα παλιό στρατόπεδο στο χωριό Κλαπάδος. Ο ελληνικός στρατός ελευθέρωσε πανηγυρικά το υπόλοιπο νησί, στις 8 του μήνα, ενώ το οχυρωμένο στρατόπεδο των Τούρκων πολιορκήθηκε κι αποκλείστηκε από όλες τις μεριές. Το ξεκαθάρισμα του εχθρικού θύλακα αφέθηκε για πιο εύθετο χρόνο.

Τέλη Νοεμβρίου, οι Τούρκοι εξακολουθούσαν να μένουν οχυρωμένοι στο χωριό Κλαπάδος. Στις ελληνικές δυνάμεις ήρθαν να προστεθούν ένας λόχος προσκόπων, ένας στρατού και το 11/19 τάγμα πεζικού. Στις 2 Δεκεμβρίου, ξεκίνησε η έφοδος. Στις 7, οι Τούρκοι παραδόθηκαν. Στις 8, τα τμήματα του ελληνικού στρατού μετακόμισαν στη Χίο.

Είχε προηγηθεί η ναυμαχία της Έλλης στις 3 Δεκεμβρίου, ημέρα που επρόκειτο να αρχίσουν οι ελληνοτουρκικές συνομιλίες στο Λονδίνο.

Του «Αβέρωφ» τα κανόνια:

Στις 20 Νοεμβρίου του 1912, η Τουρκία υπέγραψε τη συνθήκη της Τσαλτάτζας, με την οποία τερματιζόταν ο πόλεμος με τις βαλκανικές χώρες, εκτός από την Ελλάδα. Οι ελληνοτουρκικές διαπραγματεύσεις συμφωνήθηκε ν' αρχίσουν στις 3 Δεκεμβρίου, στο Λονδίνο. Όσπου να καταλήξουν σε κάποια συμφωνία, ο πόλεμος θα συνεχιζόταν. Αυτό σήμαινε αυξημένες ευθύνες για τον ελληνικό στόλο, καθώς η θάλασσα ήταν ο μοναδικός δρόμος για τους Τούρκους. Ο αρχηγός του στόλου και κυβερνήτης του θωρηκτού «Αβέρωφ», υποναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης, εγκαταστάθηκε στο λιμάνι του Μούδρου, στη Λήμνο.

Την 1η Δεκεμβρίου, το ελληνικό πολεμικό «Σφενδόνη» περιπολούσε έξω από τα Δαρδανέλια. Το πλήρωμα είδε ένα τουρκικό αντιτορπιλικό που προσπαθούσε να βγει στο Αιγαίο. Αρχισε να το κανονιοβολεί, ενώ κοντά τους έσπευσε και το «Λόγχη». Οι Τούρκοι απάντησαν με τα κανόνια της στεριάς αλλά το πολεμικό προτίμησε να ξαναμπεί στα στενά. Το μεσημέρι της ίδιας μέρας, οι Τούρκοι δοκίμασαν πάλι να βγουν στο Αιγαίο με ένα καταδρομικό και τρία αντιτορπιλικά. Τα δυο ελληνικά τους βγήκαν μπροστά και τα τουρκικά αναγκάστηκαν να ξαναγυρίσουν στα στενά. Τη νύχτα, έφτασαν εκεί άλλα οχτώ ελληνικά πλοία. Απλώθηκαν σε σχήμα τόξου, καθώς γινόταν φανερό πως οι Τούρκοι θα επαναλάμβαναν την απόπειρα.

Η 2 Δεκεμβρίου πέρασε ήσυχη. Ήταν η μέρα, που εκδηλώθηκε η νικηφόρα ελληνική γενική επίθεση στη Μυτιλήνη. Στις 3 κι ενώ στο Λονδίνο άρχιζαν οι ελληνοτουρκικές συνομιλίες, ο στόλος των Τούρκων έκανε εντυπωσιακή εμφάνιση: Τέσσερα θωρηκτά κι άλλα εννιά πολεμικά ξεμύτισαν απ' τα στενά.

Αλλά και οι Έλληνες διέθεταν τέσσερα θωρηκτά. Τους περίμεναν απλωμένοι, κοντά στο ακρωτήριο της Έλλης, στο σημείο που κατά τη μυθολογία έπεσε και πνίγηκε η σύντροφος του Φρίξου, καθώς τους κουβαλούσε το χρυσόμαλλο κριάρι. Οι Τούρκοι άνοιξαν πυρ στις 9.22' το πρωί. Οι Έλληνες πλησίασαν κι απάντησαν στα πυρά, στις 9.25'. Στις 9.35', το θωρηκτό «Αβέρωφ» αποσπάστηκε από τον σχηματισμό και με συνεχές ζιγκ ζαγκ βρέθηκε στην πορεία των τουρκικών που το έβλεπαν να πλέει καταπάνω τους με όλη την ταχύτητα των 24 κόμβων που ανέπτυσαν τα 19.000 αλόγα των μηχανών του. Έπεσε πανικός. Οι

Τούρκοι ανέκρουσαν πρύμνα κι έσπευσαν να φυλαχτούν στα στενά. Στις 10.25', η «ναυμαχία της Έλλης», όπως αποκλήθηκε, είχε τελειώσει.

Για ένα μήνα, οι Τούρκοι δεν ξανατόλμησαν να βγουν απ' τα στενά. Στις 2 Ιανουαρίου του 1913, το καταδρομικό τους «Χαμιδιέ» ξεγλίστρησε και πέρασε τον ελληνικό κλοιό. Οι Τούρκοι υπέθεσαν ότι ο Παύλος Κουντουριώτης θα το κυνηγούσε κι άρα θα άφηνε αφύλαχτα τα στενά. Ο ναύαρχος, όμως, έδωσε διαταγή να μην ασχοληθεί κανείς με αυτό το σκάφος. Καθώς οι διαπραγματεύσεις καρκίνοβατούσαν, ο θαλασσόλυκος καταλάβαινε πως δεν ήταν δυνατόν να μην επιχειρήσουν πάλι οι Τούρκοι να σπάσουν τον αποκλεισμό. Δε διαψεύστηκε.

Πρωί, 5 Ιανουαρίου του 1913, τα τέσσερα θωρηκτά «Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα», «Τουργούτ Ρεϊς», «Μεσουδιέ» και «Μετζιτιέ» καθώς και οκτώ ελαφρά πολεμικά πλοία βγήκαν στο Αιγαίο. Σκοπός τους ήταν να ενισχύσουν τον τουρκικό στρατό που νικιόταν παντού στη στεριά από τους Έλληνες, οι οποίοι συνέχιζαν μόνοι τον Α' Βαλκανικό πόλεμο.

Ο Κουντουριώτης τους άφησε να ανοιχτούν και τους περίμενε έξω από τη Λήμνο με τη ναυαρχίδα του, το θωρηκτό «Αβέρωφ», και τα επίσης θωρηκτά «Υδρα», «Σπέτσες» και «Ψαρά», μαζί με οκτώ αντιτορπιλικά. Η ναυμαχία κράτησε ως το σούρουπο οπότε τα τουρκικά αναγκάστηκαν να γυρίσουν πίσω τσακισμένα.

Ο ήλιος έγερνε να βουτήξει στη θάλασσα καθώς το τελευταίο από τα τουρκικά πλοία εγκατέλειπε το Αιγαίο κι έσπευδε να χωθεί στα στενά του Ελλησπόντου. Στα 57 του χρόνια, ο υποναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης καλούσε, από τη γέφυρα του θωρηκτού «Αβέρωφ», τα κανόνια να σιγήσουν κι άκουγε με υπερηφάνεια τις ιαχές των ανδρών του ελληνικού στόλου, που τον επευφημούσαν.

Ως τις 30 Μαΐου, οπότε τέλειωσε ο πόλεμος, τουρκικό πλοίο δεν ξαναβγήκε απ' τα στενά. Ο Π. Κουντουριώτης μετείχε και στις ελληνικές επιχειρήσεις του Β' Βαλκανικού πολέμου, στην παραλία της Θράκης. Το τέλος του χρόνου τον βρήκε τιμημένο αντιναύαρχο.

Η Μικρασιατική καταστροφή:

Δέκα χρόνια αργότερα, τέλη Αυγούστου με αρχές Σεπτεμβρίου του 1922, τα πάντα ήταν ζοφερά καθώς βρισκόταν σε εξέλιξη η μικρασιατική καταστροφή. Είχε προηγηθεί ο Διχασμός:

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε από το θρόνο, υπέρ του γιου του Αλέξανδρου, στις 30 Μαΐου του 1917. Η κομμένη στα δύο Ελλάδα ενώθηκε πάλι, με πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο (από 1 Ιουνίου) και βγήκε στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Με τη λήξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, στην Ελλάδα επιδικάστηκε και η Μικρά Ασία, την οποία όμως έπρεπε να κυριεύσει με τις δικές της δυνάμεις. Έτσι, στις 2 Μαΐου του 1919, ξεκίνησε η μικρασιατική εκστρατεία.

Στις 10 του Αυγούστου του 1920, υπογράφηκε η συνθήκη των Σεβρών κι ο Ελευθέριος Βενιζέλος έφτασε στην Ελλάδα θριαμβευτής. Όμως, στις 12 Οκτωβρίου, πέθανε από δάγκωμα πιθήκου ο βασιλιάς Αλέξανδρος και, στις εκλογές, που ακολούθησαν (1^η Νοεμβρίου), ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι φιλελεύθεροι έπαθαν πανωλεθρία. Ο Βενιζέλος έφυγε στο εξωτερικό κι ένα δημοψήφισμα (6 Δεκεμβρίου) έφερε πάλι στο θρόνο τον Κωνσταντίνο, που συνέχισε τη μικρασιατική εκστρατεία αντικαθιστώντας τους αρχηγούς της.

Η Γαλλία, η Ιταλία και η Αγγλία δεν αναγνώρισαν το νέο καθεστώς κι άρχισαν να ενισχύουν την Τουρκία όπου ανέτειλε το άστρο του Μουσταφά Κεμάλ. Από τον Οκτώβριο του 1921, ο Κεμάλ ενισχυόταν όλο και πιο πολύ από τους πρώην συμμάχους της Ελλάδας, ενώ ο ελληνικός στρατός βρισκόταν σε κακή κατάσταση εξαιτίας της έλλειψης εφοδίων.

Στις 8 Μαρτίου του 1922, άρχισε στο Παρίσι διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών Αγγλίας, Γαλλίας και Ιταλίας. Στις 19 Μαΐου, παρουσίασαν στους εμπολέμους ένα σχέδιο ειρήνης. Προέβλεπε ειρηνική εκκένωση της Μ. Ασίας από τους Έλληνες, ενώ η Ελλάδα θα έπαιρνε το μεγαλύτερο μέρος της Ανατολικής Θράκης με τη χερσόνησο της Καλλίπολης και τα νησιά Ίμβρο και Τένεδο. Σουλτανικοί και κεμαλικοί Τούρκοι το δέχτηκαν. Ο Κωνσταντίνος και η κυβέρνηση Γούναρη το απέρριψαν.

Η τουρκική αντεπίθεση εκδηλώθηκε τον Αύγουστο κι έφερε την καταστροφή του ελληνικού

στρατού. Στις 27 Αυγούστου του 1922, άτακτοι Τούρκοι μπήκαν στη Σμύρνη κι άρχισαν να σφάζουν τους Έλληνες κατοίκους της, ανάμεσα στους οποίους και τον μητροπολίτη Χρυσόστομο. Στις 31, έβαλαν φωτιά κι έκαψαν την αρμενική και τις περισσότερες ελληνικές συνοικίες.

Σκηνές αλλοφροσύνης και πανικού εκτυλίσσονταν στα μικρασιατικά παράλια, απ' όπου οι Έλληνες προσπαθούσαν να περάσουν στα απέναντι νησιά. Η Χίος και η Μυτιλήνη βούλιαζαν από τους χιλιάδες πρόσφυγες που έφταναν εκεί χωρίς στον ήλιο μοίρα. Εξαθλιωμένοι και με τον τρόμο στα μάτια, χαμένοι στο άγνωστο, ξεκομμένοι από τις οικογένειές τους, χωρίς να γνωρίζουν ποιοι δικοί τους ζούσαν και ποιοι πέθαναν, ήξεραν ότι τουλάχιστον ήταν ζωντανοί. Στη μικρασιατική ακτή, οι νεκροί των πρώτων ημερών έφθαναν τους 300.000.

Η μικρασιατική καταστροφή έφερε και την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης, ενώ η Ίμβρος και η Τένεδος έμειναν στην Τουρκία και η ανταλλαγή πληθυσμών έφερε την προσφυγιά όσων σώθηκαν από τις σφαγές.

Η επανάσταση Πλαστήρα – Γονατά:

Στις 3 Σεπτεμβρίου του 1922, τα τελευταία τμήματα του ελληνικού στρατού εγκατέλειπαν τις μικρασιατικές ακτές και ταπεινωμένα αποσύρονταν στα νησιά. Ο αρχηγός του Α' σώματος στρατού, συνταγματάρχης Στυλιανός Γονατάς, βρέθηκε στη Μυτιλήνη. Ο μαύρος καβαλάρης, συνταγματάρχης Νικόλαος Πλαστήρας, στη Χίο. Ένα αεροπλάνο πηγαινοερχόταν από το ένα νησί στο άλλο, κρατώντας την επαφή. Ο Πλαστήρας συγκάλεσε σύσκεψη για την επομένη, 4 του μήνα, στη Χίο. Πλαστήρας και Γονατάς συμφώνησαν: Η κατάσταση δεν πήγαινε άλλο. Η επανάσταση αποτελούσε τη μόνη λύση.

Οι διαβουλεύσεις με τους επικεφαλείς του στόλου δεν κράτησαν πολύ. Χάρη στις ενέργειες του αντιπλοίαρχου, Δημήτριου Φωκά, στις 7 Σεπτεμβρίου, οι αξιωματικοί και οι άνδρες του στόλου είχαν προσχωρήσει. Στις 8, ακολούθησαν τα περισσότερα τμήματα του ελληνικού στρατού. Στις 9, όλο το Αιγαίο φλεγόταν από ενθουσιασμό, καθώς όλοι γνώριζαν τις «μυστικές κινήσεις». Στη Μυτιλήνη, οι κάτοικοι διαδήλωναν υπέρ της επανάστασης που δεν είχε ξεσπάσει ακόμη. Στις 10 Σεπτεμβρίου του 1922, οι επαναστάτες κατέλαβαν σχεδόν

αμαχητί τα δημόσια κτίρια των νησιών και τα πλοία του στόλου. Το σύνθημα «Ελλάς - Σωτηρία» δονούσε την ατμόσφαιρα.

Ένα σύνταγμα ευζώνων υπό τον συνταγματάρχη Ζήρα προσπάθησε να αντιδράσει. Ως το πρωί της 11ης Σεπτεμβρίου, οι αξιωματικοί του είχαν όλοι συλληφθεί.

Ο απόπλους από τα νησιά με κατεύθυνση την Αττική έγινε στις 12 του μήνα, ενώ ένα αεροπλάνο στάλθηκε να πετάξει προκηρύξεις πάνω από την Αθήνα. Οι πιο πολλοί Αθηναίοι ποτέ στη ζωή τους δεν είχαν ξαναδεί αεροπλάνο να πετά τόσο χαμηλά. Και μάλλον το θέαμα ήταν πρωτόγνωρο για όλους: Το αεροπλάνο έκοβε βόλτες στον ουρανό της Αθήνας κι από τα σπλάχνα του ρίχνονταν χιλιάδες προχειροτυπωμένα χαρτάκια. Οι Αθηναίοι ξεχύνονταν στους δρόμους κι ανταγωνίζονταν, ποιος θα καταφέρει ν' αρπάξει στον αέρα κάποιαν από τις προκηρύξεις. Το περιεχόμενό τους προκαλούσε παραλήρημα ενθουσιασμού:

Γνωστοποιούσαν στον λαό πως ο στρατός επαναστάτησε, ζητούσαν από την κυβέρνηση να παραχωρήσει τη θέση της σε άλλη, αρεστή στην Αντάντ, καλούσαν τον Κωνσταντίνο να παραιτηθεί υπέρ του γιου του Γεωργίου και απαιτούσαν από το γενικό επιτελείο να ενισχύσει το μέτωπο στη Θράκη. Οι αξιωματικοί που υπήρχαν στην Αθήνα, προσχώρησαν στην επανάσταση και η κυβέρνηση Τριανταφυλλάκου παραιτήθηκε.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 19.2.2010)